

QALAMPIR KASALLIKLARI VA UNGA QARSHI KUASHISH CHORALARI

Isamiddinova Gulzodaxon Karamatulla qizi

Jaloldinov Abbosjon Islomjon o'g'li

Jo'rayev Nazirjon Abdumannob o'g'li

Maxmudov Islomjon Ilxomjon o'g'li

***Annotatsiya:** Qalampir qadim zamonlardan beri ekilib insonlar sevib istemol qilishadi, lekin fitopatalagik kasalliklar natijasida qalampirlarning kata qismi nobud bo'lib bozorbopligi ham yo'qolmoqda natijada dexqonlar kata zarar ko'rib bozorlarda qalampirning ulgurji savdosi xam to'xtab qolmoqda. Ushbu maqolada qalampirni yetishtirish tenologiyasi, kasalliklari va unga qarshi kurashish choralari bilan tanishib borasiz*

***Kalit so'zlar:** Alternarioz, kulrang, oq va yuqori cherish qarshi kurashish choralari va kimyoviy preparatlar.*

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Respublika oziq-ovqat sanoatini jadal rivojlantirish hamda aholini sifatli oziq-ovqat mahsulotlari bilan to'laqonli ta'minlashga doir chora-tadbirlar to'g'risida" 2020-yil 9-sentabrdagi PQ-4821-son qarorining ijrosini ta'minlash hamda oziq-ovqat sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarish bo'yicha yangi tashkil etilayotgan istiqbolli loyihalarni yanada qo'llab-quvvatlash maqsadida Vazirlar Mahkamasi qaror qabul qildi. Qonun doirasida joylarda amaliy ishlar olib borilmoqda.

Qalampirning ahamiyati. Bu sabzvot ekinining mevasi tarkibidagi modda (kapsiatsin) miqdoriga qarap ikki guruhga achchiq va shirin (chuchuk) qalampirga bo'linadi. Achchiq qalampir mevasi tarkibida kapsiatsin ko'p (0.2-0.3%) bo'lib po'sti yupqa, mayda uzunchoq, konussimon asosan sabzavotlarni sirkalash, tuzlash va konservalashda dorivor sifatida foydalaniladi. Shirin qalampir mevasi yirik etli tarkibida kapsiatsin juda kam (0.5% gacha) saqlaydi. U

ovqatga yangiligicha, bundan tashqari turli xil konservalar tayyorlashda ishlatiladi. Tarkibida vitamin C (askarbin kislota) saqlashi bo'yicha sabzavotlar ichida qalampirlar birinchi o'rinda turadi. Shirin qaloampirlar mevasining biokimyoviy tarkibi 14.5% quruq modda, 1.5% oqsil, 5.4% shaker, 0.95% moy 1.8% kletchatka, 0.69% kuldand iborat. O'zbekistonda yetishtirilgan shirin qalampir texnik pishgan mevasi 54-118 mg% qizargan, ya'ni fiziologik pishgan mevasida esa 368-118 mg% vitamin S bo'ladi. Qalampirning kasalliklari. Alternarioz, kulrang, oq va yuqori cherish, verticillium solmasi, antraknoz

Alternarioz - ularning barglaridan qalampir kasalligining boshlanishini ko'rishingiz mumkin (to'q jigarrang dog'lar paydo bo'ladi), keyin kasallik mevalarni ushlaydi (avval bu suv dog'lari, keyin qo'ziqorin paydo bo'ladi va yomg'irdan keyin qalampirda paxmoq ko'rinadi. , qorong'i qoplamaga oqadi). Qalampirning alternariozi homilaning butun ichki qismiga ta'sir qilishi mumkin, sirtida faqat kichik dog' bo'lishi mumkin. Kasallik quruq ob-havoda rivojlanadi, bu ayniqsa haroratning keskin pasayishi mumkin bo'lgan issiqxonalarda qalampir etishtirishda keng tarqalgan. Alternariozga qarshi kurash xuddi shunday. Zararlangan o'simliklarni Bordo suyuqligi (1 chelak suv uchun 100 g preparat) yoki mis oksiklorid (har bir chelak suv uchun 40 g preparat) eritmasi bilan puskurtun. Kulrang chiriyotgan - asosan qalampirning o'ziga ta'sir qiladi, ildiz tizimi kasallikdan befarq qoladi. Kulrang chiriyotgan kasalligi yuqori namlikda juda tez rivojlanadi, bir necha kundan keyin homilaning izi qolmasligi mumkin. Ko'pincha issiqxonada qalampir etishtirishda topiladi. Siz kulrang chiriyotganni kulrang, keyin esa quyuc kulrangning xarakterli dog'lari bilan taniy olasiz. Kulrang mog'orga qarshi kurash antraknoz bilan bir xil, qalin ekishga yo'l qo'ymang, o'simliklarning ta'sirlangan qismlarini muntazam ravishda olib tashlang. Kulrang chirigan joylarga 1: 1 nisbatda (kul yoki maydalangan ko'mir bilan qoplangan bo'lishi mumkin) ohak bilan birga keng spektrli fungitsid rovril aralashmasi bilan qoplangan. Kulrang rot boshqa o'simliklarga ta'sir qilib, saytda "qolib ketish" qobiliyatiga ega.

Oq rot - bu o'simliklarning tuproq qismidan rivojlana boshlagan, asta-sekin mevalarning o'ziga etib boradigan xavfli qalampir kasalligi. Kasallik so'lib qolgan, sarg'aygan va yanada qisqargan o'simlik turlari bilan aniqlanishi mumkin. Yuqori namlik ham kasallikning jadal rivojlanishiga yordam beradi (oq mitseliyli dog'lar paydo bo'ladi, agar mitseliy erga tushib qolsa, u yaqin atrofdagi o'simliklarni yuqtiradi).

Qalampir kasalligining tarqalishini oldini olish uchun hududdan o'simlik qoldiqlarini olib tashlang. Buzilgan o'simliklarni mis o'z ichiga olgan preparatlar bilan püskürtün. Ekinlarni almashtirish qoidalariga rioya qiling (petrushkadan keyin qalampir yoki bodring ekmang). Agar siz kislotali tuproqda qalampir o'stirsangiz, unda sarflashni unutmang. Haddan tashqari ko'p ekishdan saqlaning, o'simliklar yaxshi ventilyatsiya qilinishi kerak. Azotli o'g'itlarning ortiqcha miqdori oq chiriyotgan tarqalishi uchun qulay muhitdir. Blossom end rot - shirin qalampirning bunday virusli kasalligining sababi kaltsiy etishmovchiligi, azotning to'yinganligi, notekis sug'orish va havo namligining o'zgarishi. Ko'pincha yosh mevalar kasal bo'lib qoladi (qalampirdagi chandiq yonida suvli dog'lar paydo bo'ladi). Meva o'sishi davrida o'simliklarni 0,3-0,4% kaltsiy xlorid yoki ohak suti bilan purkash orqali davolash kerak. Muntazam sug'orish va keyingi mulchalash bilan yumshatish.

Qalampirning verticillium solmasi, litraknoz va boshqalar

Qalampirning verticillium so'lishi - shirin qalampirning bu kasalligi bilan o'simlikni olib tashlash kerak. Kasallik pastki qismidagi barglarning qurib ketishi va poyaning pastki qismidagi tomir to'plamlarining qizarishi bilan boshlanadi, biz tashqi ko'rinishida o'simlik mutlaqo sog'lom ko'rinishini ta'kidlaymiz. Fusarium solgunligi aniqlanganda (barglar va asirlarning yuqori qismi sarg'ayadi) o'simliklarni ham olib tashlash kerak.

Verticillium va fusarium solgunligi bilan tanishish imkoniyatini kamaytirish uchun bu kasalliklarga chidamli qalampir navlarini o'stiring. O'rim-yig'imdan so'ng, maydonni tungi soyali ekinlarning o'simlik qoldiqlaridan yaxshilab tozalang.

Qalampir ekishdan 2 hafta oldin, urug'larni fondazol bilan tuzlang (10 g qalampir urug'iga 0,1 g preparat). Ushbu protsedura o'zini ekishdan oldin xuddi shu hisobda trichodermin bilan chang bilan almashtirilishi mumkin.

Litraknoz - qalampir ildizlari jigarrang dog'lar bilan qoplanadi, mevaning o'sishi sekinlashadi va mevalarda suvli dog'lar paydo bo'ladi, shundan so'ng qalampir siqilib tushadi. Agar qalampir kasalligi o'z vaqtida aniqlansa, u holda 1% Bordo aralashmasi bilan davolash kelajakdagi hosilni saqlab qoladi. Qora oyoq - bu ko'chat bosqichida ham ta'sir qiladigan shirin qalampir kasalligi (o'simlik ildiz qismining chirishidan o'ladi). Ta'sir qilingan o'simlikni olib tashlash kerak va tuproq 3% mis sulfat eritmasi bilan ishlov beriladi. Ekishdan oldin, kaliy permanganatning 0,05% eritmasida qalampir urug'ini o'n daqiqa davomida aralastirish amalga oshiriladi. Keyin yuviladi. Mevaning qizarishi - meva qobig'ida yoriqlar paydo bo'lganda hosil bo'ladi. Haroratning o'zgarishi va bulutli ob-havo qalampirning qizarib ketishining mumkin bo'lgan sabablari hisoblanadi.

Stolbur. Kasal o'simliklar sarg'ayadi, mitti shaklida va noto'g'ri shakldagi mevalar bilan farqlanadi, so'nadi. Kasallikning tarqalishiga bir vaqtning o'zida o'simliklar sharbatini so'ruvchi va stolbur viruslarini uzatuvchi hasharotlar yordam beradi. Saytda bu qalampir kasalligining oldini olish uchun begona o'tlarni o'tkazish va yotoqlarni bo'shatish kerak.

Tugmachalar yoki qalampirning kam rivojlangan mevalari - kun davomida past harorat va past namlikdan paydo bo'ladi. Siz gullash davrida ham tugmachalarning ko'rinishini aniqlashingiz mumkin (gullar qo'pol va keng, uzoq vaqt davomida o'simlikda qoladi).

Kladosporioz (barglarning mog'orlanishi, jigarrang dog'lar).

Barglari, poyasi va meva tuxumdonlari ta'sirlanadi. Barglarning pastki qismida engil dog'lar paydo bo'ladi, ular keyin jigarrang rangga aylanadi va gullash bilan qoplanadi. Keyin barglarning yuqori qismida shunga o'xshash dog'lar paydo bo'ladi. Tuxumdon rivojlanmaydi va tushadi. Kasallik o'simlikning pastki qismida paydo bo'ladi va keyin yuqoriga tarqaladi. Ta'sir qilingan qalampir butalar o'ladi.

Qarshi kurashish choralari. Qalampir kasalliklari turlari juda ko‘p va ularga qarshi kurashish uchun bir nehta usullardan foydalaniladi. Qalampir kasalliklariga qarshi kurashish usullaridan eng asosiysi qalampir uchun qulay va unumdor yer tanlash lozim, tanlangan yening atrofi yaxshilab tozalanadi profilaktik ishlar tashkil qilinadi, eng asosiysi sifatli ko‘chatlarni ekish darkor shundagina qalampir ko‘chatla yaxshi rivojlanadi va mo‘l xosil beradi. Qalampirning o‘sov davrida kasalikka qarshi kimyovi dorilardan foydalanib kaslikni oldini olish mumkin quyda keltirilgan preparatlar yaxshi samara beradi. Kimyoviy preparatlardan BANJO FORTE sus.k.(200g/l+200g/l) o‘simlikning o‘sov davrida sepiladi, Zeroks k.c.e (300000mg/l) 1-2 l/g o‘simlikning osish fazasida sepiladi, BELLIC 380 g/kgs.d.g (252g/kg+128 g/kg) 0.8 – 1.2 ushbu preparatlardan foydalanib qalampirning kasalliklariga arshi kurashish mumkin bundan tashqari qalampirning kasalliklariga qarshi kurashish uchun urug‘larni dorilab ekish ham yaxshi samara beradi.

FOYDALANIGAN ADABIYOTLAR.

1. Sabzavotchilik va polizchilik O‘quv qo‘llanma / V.I Zuyev, O.Qodirxo‘jayev, M.M.Adilov, U.I.Akramov, O‘zR Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi, O‘rta maxsus, kasb-hunar ta’lim markazi-T {Iqtisod-Moliya, 2017-288b.
2. Sabzavotchilik Ostonaqulov. T.E Zuyev V.I Qodirxo‘jayev O.Q Qishloq xo‘jalik oliy o‘quv yurtlari talabalari uchun.
3. Турдиева, Ф.Т., Турдиева, Д.Т., & Азнабакиева, Д.Т. (2021). Баҳорги экиш муддатларида экилган баргли салат (*lactuca sativa*) навларини адаптив қобилиятини ўрганиш. *INTERNATIONAL JOURNAL OF DISCOURSE ON INNOVATION, INTEGRATION AND EDUCATION*, 2(1), 133-137.
4. Турдиева Д.Т, Азнабакиева Д.Т, Турабоев М.Б, Аширалиев Б.Т., Биоэкологические особенности и вредоносность дынной мухи (*Myiopardalis* науки, 2021. № 2.

5. Odiljon o'g'li, Tolibjonov Oxunjon, and Sharofiddinnov Bekzodjon Dilshodjon o'g'li. "MIKROBIOLOGIK PREPARATLARININGNING QISHLOQ XO 'JALIGIDAGI AXAMIYATI." (2023): 32-35.
6. Odiljon o'g'li, Tolibjonov Oxunjon, and Abrorbek Abdullaev Musajon o'g'li. "OLMANING KEMIRUVCHI ZARARKUNANDASIGA MIKROBIOLOGIK PREPARATLARDAN FOYDALANIB QARSHI KURASH CHORALARI." (2023): 155-157.